



Heidari, A., & Mohajerani, M. (2020). Marginalization of Kahrizak: A genealogical study of Kahrizak spatial production processes. *Journal of Iranian Cultural Research*, 13(1), 163-184.  
doi: 10.22035/jicr.2020.2292.2779

Doi: <http://dx.doi.org/10.22035/jicr.2020.2292.2779> URL: [http://www.jicr.ir/article\\_418.html](http://www.jicr.ir/article_418.html)

2008-1847 / © The Authors. This is an open access article under the CC BY 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

## Marginalization of Kahrizak: A Genealogical Study of Kahrizak Spatial Production Processes

Arash Heidari<sup>1</sup>, Seyedeh Mahshad Mohajerani<sup>2</sup>

Received: Sep. 04, 2019; Accepted: Oct. 01, 2020

### Extended Abstract

Understanding of urban life influenced by the conventional pathological logic has led to the perception of what is known as "Suburbanization" as something outside the city and as islands separate from the center. Kahrizak, as one of the suburban districts of Tehran, has strongly entangled in such an understanding. Focusing on the problem of generating Kahrizak, this study strives to show how Kahrizak has been embodied in the confluence of forces. The present study's question is to engage in a field understanding of the forces that have provided the ground for Kahrizak to appear and emerge. Genealogy and methods of space production influence the present study in the context of social relations. The genealogical research aspect is based on its involvement in understanding the relations of forces, their becoming process, and the story of their confluence. The present study focuses on some key moments as starting points for the spatial formation of Kahrizak: moment 1) Sugar factory; moment 2) Land reform or the continuation of the fragmentation of Kahrizak space; moment 3) Creating the dock; & moment 4) Kahrizak construction in Oral history.

**Keywords:** Kahrizak, Genealogy, force relations, space production

---

1. Assistant Professor Cultural Studies, Faculty of Humanities, University of Science and Culture, Tehran, Iran (Corresponding author)

✉ arash.heydari@usc.ac.ir

2. MA. Student in Cultural Studies, Faculty of Humanities, University of Science and Culture, Tehran, Iran

✉ mahshadmohajerani@gmail.com



## INTRODUCTION

An understanding of urban life influenced by the conventional pathological logic has led to the perception of what is known as “Suburbanization” as something outside the city and as islands separate from the center. The understanding of suburbanization based on the common pathological logic has paved the way for a crude and frail positivism to prevail an understanding by separating the margin from the body, the damage from the norm, the inside from the outside, etc. that only reproduces the suburb while failing to provide an immanent explanation of its production process. To conceptualize the suburb and raise an issue about it, common views, visualize it as something left out that has turned into a center of social pathology. Kahrizak, as one of the suburban districts of Tehran, has strongly entangled in such an understanding. Focusing on the problem of generating Kahrizak, this study strives to show how Kahrizak has been embodied in the confluence of forces. The present study's question is to engage in a field understanding of the forces that have provided the ground for Kahrizak to appear and emerge. From this perspective, this present relies on a genealogical logic that tries to describe the manifestation and appearance of Kahrizak in the present moment in the context of the relations between the forces.

## PURPOSE

This article aims to provide an immanent understanding of the production and reproduction processes of the Kahrizak region and struggles to explain the process of leaving out and marginalization with a historical perspective.

### Theoretical framework and Methodological implications

Genealogy and methods of space production influence the present study in the context of social relations. The genealogical research aspect is based on its involvement in understanding the ratio of forces, their becoming process, and the story of their confluence. In this sense, it considers the understanding of forces and the pattern of their collision with each other and the formation of a body. In the collision of forces, a body is objectified. Hence, the logic of historicity, transformation, and the emergence of forces seem to be a fundamental axis.

## RESULTS

The present study focuses on some key moments as starting points for the spatial formation of Kahrizak.

### Moment 1) Sugar factory

The establishment of a factory creates a significant change in the spatial formation of Kahrizak.

The presence of 3,000 meters of residential houses, together with workers working in the factory, turns the rural space into a semi-industrial town. On the other hand, a fundamental change emerges in the logic of farming and cultivation of the villagers and the lives of the factory and the pattern of agriculture are intertwined. In other words, the factory turns into the determining force of the cultivation pattern in the region. Every single element of an indigenous and agricultural life and, in other words, a rural life is directed to the industrial life of the factory and changes the peculiarities of the region.

#### **Moment 2) Land reform or the continuation of the fragmentation of Kahrizak space**

Land reform could be another level and step towards the fragmentation and destruction of agriculture, which this time targeted the agriculture-based life. After a while, although the farmers had owned land and received more crops, they were left with no money for compensating agricultural by-products, such as dredging the qanats, which in turn led to the gradual decline of agriculture.

#### **Moment 3) Creating the dock**

Following the creation of the dock, the population structure changes. The region turns into a labour space. The dock serves as a starting point for the new urban geometry of Kahrizak. This geometry well shows that Kahrizak, with these coordinates and features, must now be kept away from urban life and become a suburb. This moment creates an atmosphere to convert Kahrizak to the outside of the inside Tehran, where death can be evacuated. Other moments can be stated in addition to the three main moments mentioned, resulting from the spatial transformation of the region and the consequences of those three moments. The establishment of the Kahrizak Nursing home in 1972 is another place that led to a huge flood of outcasts to this space. This Nursing home led the outcasts to this space.

#### **Moment 4) Oral history**

When we incorporate the moment of the lives of the people of Kahrizak into the equation, we will have another side and aspect, which will clarify a kind of the flow of forces for us. The history screaming in the documents makes some invisible levels summoned by referring to the oral history of the people of Kahrizak. This oral history sheds light on other layers of the problem that can explain Kahrizak. Returning to what we call from now on the “Flow of life of the Kahrizakis” will further clarify the embodiment of forces in the present moment of Kahrizak.

### **CONCLUSION**

Kahrizak should not be imagined as a Newtonian space in which forces are confronting one another. The problem is that Kahrizak space-body itself is the product of the collision of these forces and a gravity that has been created as a result



Iranian Cultural Research

Abstract



Iranian Cultural Research

Vol. 13  
No. 1  
Spring 2020

of this confluence. The problem is not making a list of forces, classify and prioritize them. The problem is that Kahrizak is produced. It is produced as the outside of the inside of Tehran and has a strong and close relationship with the historical current, which started from the sugar factory, experienced the land reform, transformed into a new shape in the creation of the dock, and with the continuation of the logic of Tehran's development turned into a place for the discharge of all remnants of the development. But the issue is to analyze the "elective affinity" of these forces. The collision of these forces, each of which originates from a different root, makes it possible for something called Kahrizak in a single moment. Something that now has owned an "emergent property" unlike any of its constituent forces and elements. This emerged phenomenon in our present has become an obvious fetish by forgetting its history influenced by the common system knowledge. Kahrizak has existed and will exist. This is the same ideological aspect that instead of looking for the process of producing Kahrizak and understanding the processes that produce space-object takes the object for granted and focuses on its characteristics. This deviated logic thinks of the object as an inevitable event and fills its empty space with imagination. This empty space is the vanished history of the object. The ideological processes of the knowledge system in society, when looking at a space like Kahrizak, think of it imaginatively as an outer phenomenon, while the conditions of textual possibility to Tehran are destined to an outside creation named Kahrizak.

## NOVELTY

The innovation of the present study is an attempt to understand the genealogy of Kahrizak production and reproduction. Common studies of marginal and suburban areas are categorized in the common pathology class; hence, they cannot describe the processes of space production in an immanent way. The novelty of the present study can be realized from its striving to show that the suburb's production is not a deviation from the logic of development but an immanent feature of the development project.

## BIBLIOGRAPHY

- Althusser, L. (2007). *Ide'oloži va sāz-o barghā-ye ide'oložik-e dowlat* [ideology and ideological state apparatuses] (R. Sadrara, Trans.). Tehran, Iran: Češme. (Original work published 2006)
- Benjamin, W. (1996). *Tez-hāi darbare-ye falsafe-ye tārīx* [Theses on the Philosophy of History] (M. Farhadpour, Trans.). Tehran, Iran: Arghanoon, 11-12, 328-317.
- Capital Municipality (1974). A letter to the office of king (No. 46). Tehran, Iran: National Library of Iran.
- Castree, N., & Gregory, D. (Eds.). (2008). *David Harvey: A critical reader*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Deleuze, G. (2006). *Nietzsche va falsafe* [Nietzsche and philosophy] (A. Mašayexi, Trans.). Tehran, Iran: Ney. (Original work published 1965)
- Deleuze, G. (2010). *Foko* [Foucault] (N. Sarkhosh, & A. Jahandide, Trans.). Tehran, Iran: Ney. (Original work published 1986)
- Doktor Ali-ye Amini be revāyat-e asnād-e Sāvāk. (1392/ 2013). Tehran, Iran: Markaz-e barresi-e asnāde tārīxi
- Durkheim, É. (2013). *Darbare-ye taqsim-e kār-e ejtemā'i* [The division of labor in Society] (B. Parham, Trans.). Tehran, Iran: Našr-e Markaz. (Original work published 1893)
- Fink, B. (2018). *Suže-ye lākāni, mian-e zabān va žu'isānsef* [The Lacanian subject: Between language and Jouissance] (A. Hasanzadeh, Trans.). Tehran, Iran: Našr-e Bān. (Original work published 1995)
- Foucault, M. (2008). *Tārīxe jonun* [Folie et deraison: Histoire de la folie: a lage classique] (F. Veliāni, Trans.). Tehran, Iran: Našr-e Hermes. (Original work published 1961)
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures* (Vol. 5019). New York: Basic books.
- Hakimzadeh, M. (2010). *Sargozašt-e man: Xāterāt-e doctor Mohammadreza Hakimzadeh* [My story: Memories of Dr. Mohammadreza Hakimzade]. Tehran, Iran: Našr-e Nowgol.
- Heydari, A., & Nasiri, H. (2015). *Mas'ale-ye Althusser* [The issue of Althusser]. Tehran, Iran: Tisā.
- Lefebvre, H. (1991). *Critique of everyday life: Foundations for a sociology of the everyday* (Vol. 2). London & New York: VERSO.
- Lefebvre, H., & Nicholson-Smith, D. (1991). *The production of space* (Vol. 142). Blackwell: Oxford.
- Ministry of Economic Affairs and Finance (1929). *Tarh-e T'asis-e kārxāne qand-e Kahrizak*. Institute for Iranian Contemporary Historical Studies No. 2103.
- National Consultative Assembly (1965). *Tasvib-e qānūn-e 'eslāhi-e qānūn-e 'eslāhāt-e arzī, Čapxane-ye bank-e melli-ye Irān*, Tehran, Iran: National Library of Iran.



Iranian Cultural Research

Abstract

- Noorani, M. (2006). Kārxāne-ye qand-e Kahrizak va asnād-e no yāfte [The Sugar factory of Kahrizak and new documents]. *Journal of History of Foreign Relations*, 33, 32-90.
- Rasuli, M. (1997). Goft-o-go bā Abbās Sālur [Conversation with Abbas Salur]. Tehran, Iran: Tārix-e Irān-e Moṭāaser.
- Seddiqolmamālek, E. (1987). *Montaxaboltavarix* [Selected history]. Tehran, Iran: Nashr-e Elmi.
- Shahidi, H. (2004). *Sargozašt-e Tehrān* [History of Tehran]. Tehran, Iran: Rāh-e Mānā
- Unknown (1973) *Nāme be riāsat-e anjoman-e šahr pāyetaxt*. Tehran, Iran: National Library of Iran, No.29632.
- Unknown (1973). *Nāme be riāsat-e anjoman-e šahr pāyetaxt*. Tehran, Iran: National Library of Iran No. 312/20/942.
- Unknown (1974). *Nāme be šahrdari-ye pāyetaxt* Asnād-e daftar-e maxsus-e šāhanšāhi. Tehran, Iran: National Library of Iran, No. 134-1-102/M.
- Weber, M. (1994). *Axlāq-e protestā ni va ruhie-ye sarmā ye dā ri* [The Protestant ethic and the "spirit" of capitalism] (A. Rashidiān, P. Manučehri-e Kašani, Trans.). Tehran, Iran: Elmi va Farhangi.



Iranian Cultural Research

Vol. 13  
No. 1  
Spring 2020



## کهریزک همچون حاشیه‌ای بر متن تهران؛ مطالعه‌ای تبارشناسانه در باب فرایندهای تولید فضای کهریزک

آرش حیدری<sup>۱</sup>، سیدمهشاد مهاجرانی<sup>۲\*</sup>

دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۱۳؛ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۷/۱۰

### چکیده

مطالعه حیات شهری ذیل منطق آسیب‌شناختی رایجی قرار گرفته است که بر مبنای درکی خاص از حاشیه‌نشینی و مشتقاش استوار شده است. حاشیه در این منطق رایج چیزی است بیرون از شهر و یا جزیره‌ای است جدا افتاده از متن. منطقه کهریزک یکی از مناطق تهران است که ذیل چنین درک آسیب‌شناختی رایجی فهمیده می‌شود؛ بی‌آنکه منطق تولید و بازنویش همچون حاشیه مورد بررسی قرار گیرد. مسئله اینجاست که حاشیه حاشیه می‌شود. فرایند حاشیه‌شدن محور اصلی مطالعه حاضر است. مطالعه حاضر بنا دارد تولید و بازنویش کهریزک همچون حاشیه را در منطق روابط نیروها مورد بررسی قرار دهد. به این ترتیب، با منطقی تبارشناسانه به بررسی نسبت نیروها در چگونگی حاشیه‌شدن کهریزک پرداخته‌ایم. نتایج مطالعه تاریخی چهار لحظه مهم را پیش روی ما می‌گذارند: تأسیس کارخانه قدم، اصلاحات ارضی، تبدیل کهریزک به بارانداز، برساخت کهریزک در تاریخ شفاهی. نسبت این چهار لحظه در فرایند تاریخی تلاقی‌شان مورد بحث قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: کهریزک، تبارشناسی، نسبت نیروها، تولید فضا

۱. استیار مطالعات فرهنگی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران (نویسنده مسئول)  
[arash.heydari@usc.ac.ir](mailto:arash.heydari@usc.ac.ir)

۲. دانشآموخته کارشناسی ارشد، مطالعات فرهنگی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران  
[mahshadmhajerani@gmail.com](mailto:mahshadmhajerani@gmail.com)

## ۱. مقدمه

فهم حیات شهری ذیل منطق آسیب‌شناسانه رایج موجب شده است که آنچه حاشیه‌نشینی نامیده می‌شود همچون چیزی بیرون از شهر و همچون جزایری جدا از مرکز فهمیده شوند. فهم حاشیه‌نشینی ذیل منطق آسیب‌شناسانه رایج موجب شده است که پوزیتیویسمی خام و فشل با تفکیک حاشیه از متن، آسیب از هنجار، درون از بروون و... فهمی را غلبه دهد که حاشیه را تنها بازتولید می‌کند بی‌آنکه توضیحی درون‌ماندگار از فرایند تولیدش ارائه کند.

وقتی نگاه‌های رایج می‌خواهند حاشیه را مفهوم پردازی کنند و مسئله‌ای در باب آن طرح کنند در بهترین حالت آن را همچون چیزی برونو افتاده تصور می‌کنند که کانون آسیب‌شناسی اجتماعی شده است. سپس با منطقی که کاربردی نامیده می‌شود مجموعه‌ای از راهبردها را پیش می‌کشند که به اصطلاح آسیب‌ها را کاهش دهند. این نگاه‌ها از اساس پرسش از منطق تولید و بازتولید حاشیه را در پرانتر نهاده‌اند و وجود چنین پدیده‌ای را بدیهی انگاشته‌اند. این بدیهی انگاری موجب شده است که حاشیه چیزی نباشد جز چیزی برای مهندسی کردن.

از این حیث به نظر می‌رسد که فهم فضاهای شهری ذیل نوعی سیاست‌گذاری و آسیب‌شناسی به محقق رفته است. رویکردهای رایج در فهم فضاهای شهری یا برایده آسیب‌شناسی تمرکز دارند و یا فهم فضا را یکسر در فروکاستی اقتصادی، جغرافیایی، سیاست‌گذارانه و... ناممکن می‌کنند. از لوفور به بعد میدانیم که فضا امری است سیّال و تولید می‌شود. تولید فضا در برخورد مجموعه‌ای از نیروهای اجتماعی و تاریخی ممکن می‌گردد. فضا همچون بدنه است که در نقطه برخورد جریان‌های مختلف اقتصادی، تاریخی، سیاسی و... متعین می‌گردد. در این بین کهریزک لحظه‌ای است بس مهم برای فهم آنچه تهران معاصر تولید می‌کند. فهم تهران غالباً ذیل بازنمایی‌هایی فرهنگی، سوژه‌محوری، تجربه سرخوانانه پست‌مدرن از یک سو و یا فهم تهران همچون بستر آسیب‌های اجتماعی و تلاش برای سیاست‌گذاری صورت‌بندی شده است.

اگر این نگاه‌ها را کنار بزنیم و در تصادم تاریخ شفاهی و تاریخ اسنادی تصویری از لحظه اکنون کهریزک ارائه کنیم چه خواهیم دید؟ کهریزک چگونه به کهریزک بدل شد؟ این



سؤالی است بس مهم که می‌تواند تصویری از جریان‌شدن تهران و مکانیسم‌های طرد و کنارگذاری آن را به ما ارائه کند. کهریزک در وجهه درون‌ماندگار و تاریخ‌مند چیست؟ تلاقی انبوء از نهادها و نیروها در این فضا حاکی از چه کلیتی است؟

## ۲. مسئله کهریزک

کهریزک شهری در جنوب تهران، جایی که تمام زشتی‌های تهران به آنجا پرتاپ می‌شود. شهری احاطه‌شده از تمامی آنچه به مرگ و نیستی مرتبط است. شهری که دیوار به دیوار بهشت زهراست و چند قدمی تا خانه سالم‌مندان بیشتر فاصله ندارد؛ جایی که انسان‌ها بیش از هر زمان دیگر به مرگ نزدیکترند. مرکز زباله‌آرادکوه تمامی زباله‌های تهران را در خود جا می‌دهد و بو و بیماری زباله‌ها را برای کهریزکی‌ها باقی می‌گذارد. شهری که در آن بیش از هر چیز دیگری ساخت‌وسازهای آن و املاکی‌ها به چشم می‌آید. چمن‌زمین (نام قدیم کهریزک) که در گذشته روزی اولین کارخانه صنعتی ایران را در خود جای داد چگونه به مکانی برای دفع هر آنچه نباید در تهران باشد تبدیل شد. تفرّجگاه سابق تهرانی‌ها که اکنون برای اهالی تهران یادآور زندان و نیستی و مرگ است این مسیر طرد را چگونه طی کرده است. خشکسالی چگونه آرایش کهریزک را حول ساخت‌وسازهای روزافزون تغییر می‌دهد و تمام پلشتهای تهران را به دوش می‌کشد و صدایی از آن بلند نمی‌شود. این مقاله به دنبال آن است که صحنه نیروهای وارد بر کهریزک را ترسیم کرده و جدال نیروها را نمایان کند.

مرکز زباله آرادکوه بیش از ۵۰ سال است که در نزدیکی کهریزک زباله‌های تهران را دفع و پردازش می‌کند. زباله‌هایی که بیش از چندین ساعت نباید در شهر بزرگی مثل تهران باقی بماند و باید به سرعت به حومه منتقل شده و پس از آن این طلای کثیف به پول تبدیل گردد. مرکزی که در بخش کهریزک قرار گرفته و بیش از هر منطقه‌ای دیگر با کهریزک و اهالی آن در ارتباط است؛ از بوی زباله‌ای که در کهریزک می‌پیچد تا شایعه‌های ریز و درشتی که منشاء بسیاری از بیماری‌های این شهر را مرکز زباله می‌پنداشد. در منازعه قدرت‌ها، و توازن نیروها، آرادکوه به عنوان جزئی از تهران در کنار این شهر خودنمایی می‌کند. کهریزکی که به مثابه منطقه‌ای بدل می‌شود برای دفع آن چه در تهران نباید باقی بماند.



زمانی که به این تصویر می‌نگریم هرچه می‌بینیم آشتفتگی است. این همان نگاهی است که مدعی می‌شود حاشیه‌ها و آسیب‌ها محصول فقدان عقلانیت‌اند و عدم برنامه‌ریزی و عدم مدیریت و نظارت و همه‌آن اساطیری که بیش از ۱۵۰ سال است وضعیت بحران‌زده معاصر را توضیح می‌دهند. مسئله اما بهیچ‌رو نباید به بی‌عقلی و عدم سیاستگذاری فروکاسته شود. مسئله اتفاقاً محصول نوعی عقلانیت و سیاست است و بهشدت انتظام یافته نیز هست. مسئله بر سر شناخت این نظم و الگوی متعین‌شدنش در لحظه اکنون است و نه فروکاست ماجرا به نوعی بی‌عقلی. مقاله حاضر با تمرکز بر مسئله تولید کهریزک بنا دارد که نشان دهد کهریزک چگونه در تلاقي نیروها متعین شده است. مسئله مقاله حاضر فهم میدانی از نیروها است که کهریزک را ممکن و متعین کرده است. از این حیث منطق مقاله حاضر را باید منطقی تبارشناسانه دانست که در صدد است متعین‌شدن کهریزک در لحظه اکنون را در بستر روابط نیروها شرح دهد.



### ۳. ملاحظات روشی و مفهومی

مقاله حاضر متأثر از تبارشناسی و البته فهم فضا در اندیشهٔ لوفور است. وجه تبارشناسانه آن از آنجا است که درگیر در فهم نسبت نیروها، فرایند شدن<sup>۱</sup> و چگونگی تلاقي آن‌ها است. از این حیث فهم نیروها و الگوی تصادم آن‌ها در یکدیگر و شکل‌بندی یک بدن را مد نظر دارد. در برخورد نیروها یک بدن متعین می‌شود؛ از این رو منطق تاریخ‌مندی و دگردیسی و پدیدآیی نیروها محوری اساسی است (دولوز<sup>۲</sup>، ۱۳۹۶). با این وصف آنچه مهم است فهم میدان نبرد نیروها و الگوهای شکل‌بندی آن‌ها است. از این رو با تصویر ایدئولوژیکی که تلاش می‌کند روایتی غالب را بر روایات دیگر برتری دهد سروکار نداریم. ایدئولوژی غباری است که از میدان نبرد به هوا بر می‌خizد و هدف تبارشناسانه فهم میدان نبرد نیروها است (دولوز، ۱۳۹۴). با این وصف، نوع مواجهه‌ای که با تاریخ وجود دارد، مواجهه‌ای است از منظر آنچه در متعین شده است. بدنی همچون کهریزک محصول تلاقي

1. Becoming  
2. Deleuze



کهریزک همچون حاشیه‌ای بر متن تهران ...

نیروهای متعدد است. پژوهش حاضر با چنین منطقی بنا دارد تاریخ لحظه اکنون کهریزک را از منظری تبارشناسانه بنویسد.

منطق روش‌شناسانه مقاله حاضر با بررسی آرشیو، سه لحظه بنیادین را از دل مطالعه‌ای اسنادی بر جسته ساخته است: تأسیس کارخانه قند، اصلاحات ارضی و بدل شدن کهریزک به بارانداز. این سه لحظه را با مطالعه‌ای اسنادی روش خواهیم ساخت. سپس به لایه‌ای دیگر از آرشیو مراجعه خواهیم کرد که لزوماً در دل اسناد مکتوب حاضر نیست اما با منطقی آرشیوشناسانه می‌توان آن را پاره‌ای بزرگ از آرشیو تاریخی به حساب آورد. به تاریخ شفاهی و روایت‌های مردمان کهریزک از زندگی شان اشاره خواهیم کرد و نسبت این روایت را با لحظه‌های بررسی اسنادی روش خواهیم کرد تا تصویری تبارشناسانه از تولید فضایی کهریزک ارائه کنیم. به این ترتیب به دنبال فهم گفتمان‌هایی درباره فضا هستیم: فضای مفهوم‌پردازی شده، فضای دانشمندان، برنامه‌ریزان، اوربانیست‌ها، تقسیم‌گران زمین<sup>۱</sup>، تکنورات‌ها و مهندسان اجتماعی و همه روایت‌هایی که فضای خویش را تولید می‌کنند (لوفور<sup>۲</sup>، ۱۹۹۱).

با این وصف، فضای بازنمایی کهریزک مسئله‌ای اساسی است. کهریزک چگونه بازنمایی می‌شود و مهمتر از همه کهریزک چگونه تولید می‌شود؟ فضای زیسته کهریزک را چگونه می‌توان تصویر کرد؟ این فضای زیسته را نباید صرفاً به روایت‌های فردی فروکاست. غرض از این مطالعه فهم فضای زیسته همچون محصول تصادم نیروها در یکدیگر است. در تقابل با سلط فضای تصور شده و تنظیم شده غالب، می‌باید فضای زیسته را ترسیم کرد که امکان‌های دیگرگونی را برای کردارهای فضایی روایت یا تخیل می‌کنند (هاروی<sup>۳</sup>، ۲۰۰۶).

#### ۴. کهریزک در جداول نیروها

جدال، تلاقی و همایندی‌های نیروهای مختلف کهریزک را تولید کرده است. اینکه طی چه فرایندی و چگونه نیروهای تاریخی در یکدیگر تلاقی می‌کنند و در گره‌گاه آن‌ها فضایی همچون کهریزک ظاهر می‌شود نیازمند یک بررسی تاریخی است که در ادامه بدان می‌پردازیم.

1. sub-dividers  
2. Lefebvre  
3. Harvey

## ۱-۴. لحظه اول: کارخانه قند

براساس سند طرح تأسیس کارخانه قند در ایران زیر نظر مستشاران بلژیکی مسیو بارون دارپ سفیر بلژیک در تهران نکته‌های زیر را در گزارش خود در تاریخ ژوئن ۱۸۹۳ (خرداد ۱۲۷۲ شمسی) درباره موضوع صنعت قند در ایران متذکر شده است:

در سال ۱۸۹۱ «کمیته مطالعات صنعتی پاریس» موفق به کسب امتیاز ساخت قند در ایران شد. این کمیته کارشناسانی را برای این منظور به ایران مأمور کرد (نورانی، ۱۳۸۵). آجر اول این کارخانه را وزیر مختار بلژیک و آجر دوم را صدراعظم و آجر سوم را امین‌الدوله با دست خودشان گذاشتند و بعد از آن عماران و بنایها مشغول کار شدند و اولین کارخانه قند ایران در دوره قاجار تأسیس شد (صدقی‌الممالک، ۱۳۶۶، ۲۹۷).

اندکی بعد به دلیل کافی نبودن محصول (نداشتن بیش از یک کارخانه قند در ایران) که موجب می‌شد مردم کشور همچنان به قند خارجی نیاز پیدا کنند، واز سویی دیگر، قند ایرانی همچنان گران‌تر از قند روسی در بازار عرضه می‌شد، موجبات شکست این کارخانه را فراهم کرد. سپس میان بلژیکی‌ها و ایرانیان اختلاف در گرفت و ادعای ضرر کردند و در نتیجه بلژیکی‌ها با پولی بیش تر از سرمایه اولیه خود به کشورشان بازگشتند. سرانجام مبارزه با کارخانه و محصول آن شروع شد و شایعه کردند چون قند کهریزک به واسطه استخوان مرده سفید می‌گردد مصرف آن بر مسلمان حرام است؛ قدرت سیاسی و اقتصادی روس نیز پشت این عمل بود از این رو کارخانه در تاریخ ۱۸۹۹ میلادی (۱۲۷۸ هجری شمسی) به علت ورشکست شدن پس از سه دوره بهره‌برداری تعطیل شد (شهیدی، ۱۳۸۳، ۲۶۲).

قصه قند کهریزک فقط به تأسیس این کارخانه و بعد هم به ورشکستگی آن ختم نمی‌شود. این کارخانه بازهم بر ویرانه‌های قبلی سوار می‌شود و جریانی را از نو می‌سازد جریانی که تمام چشم‌انداز پیش‌رویمان را دوباره طرح‌بندی می‌کند و این‌بار شکل و معنایی دیگر به هر آنچه بر این ویرانه استوار شده می‌دهد. در سند طرح تأسیس کارخانه قند در کهریزک به سال ۱۳۰۸ که متعلق به وزارت امور اقتصاد و دارایی است آمده است که:

تأسیس کارخانه قند در نزدیکی طهران یکی از مهم‌ترین وسائل ترقی و توسعه وضعیات اقتصادی می‌باشد. ربع واردات ایران قند است که برای این جنس میلیون‌ها تومان هرسال



به اجانب تادیه [شده] و هرگاه یک کارخانه قدریزی تأسیس یابد ورود این جنس موقوف خواهد گردید. یک مسئله مهم که در تأسیس کارخانه مزبور باید مطمح نظر قرار داد همانا رقابت تجاری است. ما باید به نحوی مبادرت به این کار نماییم که هیچ‌گونه اشکال و مانعی مانند سابق رخ ندهد» (طرح تأسیس کارخانه قند در کهریزک، وزارت امور اقتصاد و دارایی، ۱۳۰۸، ۱).

اما مسئله اینجا است که تأسیس کارخانه و تغییر الگوی کشت در زمین‌های کهریزک با مقاومت‌هایی مواجه می‌شود. در سند طرح تأسیس کارخانه قند در این‌باره چنین آمده است:

دهاتین ایرانی تصور می‌کنند که کاشتن چغندر مانع کشت و زرع غلّه می‌باشد؛ در صورتی که فی الحقیقت چغندر کاری مساعدت عظیمی جهت کشت و زرع غلّه است؛ کما اینکه در قسمت شمالی مملکت فرانسه که چغندر کاشته شده یک ثلث بر محصول غلّه افروده گردیده. کاشتن چغندر برای دهاتین حائز فوائد زیاد می‌باشد:

الف) نرخ چغندر تنزل و ترقی ننموده و به‌طور سهولت می‌توان فروخت؛

ب) دهاتین آشنا به کاشتن علمی آن شده و بیشتر از غلّه و محصولات دیگر منتفع خواهند شد؛

ج) بذر چغندر برای اعنام و مواشی اغذیه نیکو است؛ در نتیجه مقدار مهمی اغنام و مواشی تربیت و نشو و نمو یافته و فوائد زیادی نیز عاید خواهد شد (طرح تأسیس کارخانه قند در کهریزک، وزارت امور اقتصاد و دارایی، ۱۳۰۸، ۳).

تأسیس کارخانه قند یکی از لحظات آغازین برقراری نسبت بین صنعت و زندگی روزمره در ایران است. کارخانه قند تعطیل شده در دوران پهلوی اول دوباره احیا می‌شود. بقایای کارخانه قند را از عده‌ای از زرتشتیان، که این کارخانه را به صورت آهن‌پاره از ارثه امین‌الدوله خریده بودند، خریداری می‌کنند. در این زمان بود که رضاشاه پهلوی به بانک ملی دستور می‌دهد که کارخانه را از زرتشتیان خریداری و نوافص آن را رفع کنند. مدیران بانک ملی ایران که در آن تاریخ لینون بلات آلمانی بود، عده‌ای متخصص را استخدام و از آلمان به تهران می‌آورد و نوافص کار را به وسیله آنها معین می‌کند. ولی در تاریخ تیرماه ۱۳۱۲ هجری شمسی چون کار آن‌ها موجب عدم رضایت رضاشاه بود به دستور رضاشاه سهام این کارخانه تحويل اداره کل صناعات شد و قانون راجع به سهام و مخارج کارخانه



قندسازی کهریزک به تصویب مجلس شورای ملی رسید. در نهایت، محمد قاسم خان ادیب به ریاست کارخانه مزبور منصوب شد و بالاخره تمام ماشین‌های کهنه برچیده و به جای آن ماشین‌های جدید از آلمان خریداری شد. در اسناد مربوط به این کارخانه آمده است که مساحت کل زمین این کارخانه هفتاد و دوهزار متر مربع بود که هزار و سیصد و هشتاد متر مربع آن زیربناهای صنعتی و انبارها و سه‌هزار و هفتاد و شش متر مربع آن زیربنای منازل مسکونی قرار داشت (شهیدی، ۱۳۸۳، ۲۶۲).

تأسیس کارخانه دگرگونی عمدہ‌ای در شکل‌بندی فضایی کهریزک پدید می‌آورد. وجود سه‌هزار متر منزل مسکونی وجود کارگرانی که در کارخانه کار می‌کنند فضای روسایی را به صورت شهرکی نیمه‌صنعتی درمی‌آورد. از دیگر سو، تغییری اساسی در منطقه کشت و زرع روساییان نیز پدید می‌آید و حیات کارخانه و الگوی زراعت به یکدیگر گره می‌خورد. به عبارت دیگر، کارخانه بدل به نیروی تعیین‌کننده الگوی کشت در منطقه می‌شود.

با آغازین لحظات دگرگون شدن یک زیست‌بومی روبرو هستیم؛ بزنگاه که کارخانه همه چیز را بلعیده است. کارخانه حیات فلاحتی و زیستی کهریزک را نشانه گرفته است. دیگر در کشاورزی منطقه گندم، جو و ماشی در کار نیست و محصول زمین‌های کشاورزی باید به چغندر تغییر پیدا کند. این باید را زیست منطقه بر سر راه کشاورزان قرار می‌دهد. زمین‌ها به زمین‌های زراعتی چغندر تبدیل می‌شود که کارخانه به آن میل دارد. در این میان میزان اعتراضات کشاورزان و ساکنین منطقه که در اسناد مربوط به سال‌های برقراری کارخانه به آن اشاره شده است اهمیت چندانی پیدا نمی‌کند. خانه‌های اطراف منطقه هم به محلی برای سکونت کارگران این کارخانه بدل شده است و تک‌تک عناصر یک زیست‌بومی و کشاورزی. به عبارت دیگر حیات روسایی به سمت حیات صنعتی کارخانه سوق داده می‌شود و مختصات فضا را دگرگون می‌سازد.

#### ۲-۴. لحظه دوم: اصلاحات ارضی یا تداوم تکه‌تکه شدن فضای کهریزک

اصلاحات ارضی و تقسیم و واگذاری زمین به دهستانان با هدف بهره‌برداری مؤثرتر برای اولین بار در زمان رضاشاه در ایران انجام شد. به موجب قوانینی که در سال‌های ۱۳۱۲-۱۳۱۱ به تصویب مجلس شورای ملی رسید، به دولت اجازه داده شد که نسبت به تقسیم املاک



کهریزک همچون حاشیه  
ای بر متن تهران ...

لرستان، سیستان و دشت مغان بین زارعین و افراد محلی اقدام نماید و در نتیجه قسمتی از زمین‌های مغان و لرستان در سال ۱۳۱۴ تقسیم شد. اگرچه تقسیم زمین‌ها یکی از برنامه‌های اساسی و اصلی تقسیم املاک بین دهقانان در زمان رضاشاه بود، اما چون در آن زمان کشاورزان ایرانی این کار را نپذیرفته بودند و از طریق تشکیل شرکت‌های تعاونی و وسائل دیگر زارعین تقویت نشدن، بنابراین، نتیجه لازم به دست نیامد. و به تدریج رؤسای عشایر از نفوذ خود بر زارعین استفاده کرده و املاک را متصرف شدند (سالروز تصویب قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی، ۱۳۴۴).

اصلاحات ارضی به صورت عملی در ایران در سال ۱۳۲۹ و با فرمان محمدرضاشاه مبنی بر تقسیم املاک سلطنتی آغاز گردید و اراضی و دهات سلطنتی بین زارعین تقسیم شد. به عبارت دیگر، در این اصلاحات، زمین‌های کشاورزی از دست مالکان و اربابان درآمده و تحت شرایطی به کشاورزان واگذار می‌گردید.

زمین‌های منطقه کهریزک نیز به حتم از این اصلاحات به دور نماند. در مصاحبه‌ای با عباس سالور اولین رئیس سازمان اصلاحات ارضی در پاسخ به این سؤال که تقسیم روستاهای دکتر امینی، که از مالکین بزرگ در گیلان بودند، به چه شکل صورت گرفت. گفته شده است که:

ارسنجانی قصد داشت دکتر امینی را که از مالکین عمدۀ بود کاملاً داخل این جریان کند. مدتی پس از اینکه در مراغه اصلاحات ارضی صورت گرفت و اسناد مالکیت آنجا را شخص شاه به زارعین داد. دکتر امینی خواست مسافرتی به آذربایجان کند. ما هم ترتیبی داده بودیم تا اسناد مالکیت تعدادی از روستاهای توسط امینی توزیع شود. بعد از این که ایشان اسناد مالکیت را داد ارسنجانی یک برگه اظهارنامه به او داد و گفت خواهش می‌کنم اظهارنامه را پر کنید. هر مالکی می‌بایست چنین اظهارنامه‌ای را پر می‌کرد و آن را امضاء می‌نمود که مثلاً در این ملک چه چیزهایی دارد و استثنایات ملک من چیست؟ دکتر امینی مالک لشت نشاء نیز بود و چون در آن زمان هر مالکی می‌توانست شش دانگ یک ده را برای خود نگه دارد، دکتر امینی برخلاف آنچه ما فکر می‌کردیم گفت لشت نشاء را تقسیم کنید و املاکی را که در کهریزک داشت را جزو مستثنایات قرار داد. آن زمان لشت نشاء منطقه آبادی بود و برنج کاری مفصلی در آن صورت می‌گرفت. عباس سالور می‌گوید: من فکر می‌کنم امینی حساب کرده بود اراضی کهریزک چون در نزدیکی تهران

واقع شده است می‌تواند آن را به صورت متربی بفروشد. بنابراین ترجیح داد با تقسیم املاک خود در لشت نشاء موافقت کند (رسولی و سالور، ۱۳۷۶).

در نهایت، در دوره اول اصلاحات ارضی، سه‌دانگ از روستای کهریزک که به علی امینی (نخست وزیر محمد رضا پهلوی) تعلق داشت، قسمتی از آن به زارعین فروخته شد و در مرحله دوم اصلاحات ارضی بین زارعین و امینی تقسیم گردید. سهمی که به علی امینی دادند مجانی بود و آنچه برای او باقی ماند هشتاد هکتار بود که یک باغ و قسمتی از اراضی مزروعی را در بر می‌گرفت (تاریخ معاصر ایران، ۱۳۷۶).

به این ترتیب، تا قبل از سال ۱۳۴۶ با روستای کهریزک و زمین‌هایی که توسط زارعین همچنان قابل کشت هستند مواجه هستیم. اصلاحات ارضی را باید سطحی دیگر و گامی دیگر به سوی تکه‌شدن و نابودی کشاورزی دانست. سطحی که این‌بار زیست می‌تنی کشاورزی را نشانه گرفت. زیرا پس از مدتی، گرچه کشاورزان دارای زمین شده بودند و محصول بیشتری دریافت می‌کردند، اما پولی برای هزینه‌های جانبی کشاورزی نظیر لایروبی قنات‌ها برایشان باقی نمی‌ماند و خود این سبب شد کشاورزی به مرور از بین برود.

### ۳-۴. لحظه سوم: ایجاد بارانداز و بروون افتادگی

در اسناد آمده است که علی امینی در سال ۱۳۵۳ درخواست تأسیس بارانداز کالاهای تجاری را در منطقه کهریزک در بخشی از زمین‌های خود در این منطقه داده است. در این سند که خطاب به غلام‌مرضا نیک‌پی شهردار تهران آمده است که:

جناب آقای امینی طی عریضه‌ای که توسط جناب آقای وزیر به پیشگاه مبارک ملوکانه تقدیم داشته‌اند استدعا کرده‌اند اجازه داده شود که در اراضی ملکی خود در کهریزک اقدام به ایجاد بارانداز کالاهای تجاری و انبارهای بزرگ نماید. اوامر مطاع مبارکه ملوکانه شرف صدور یافت که اشکالات کار سوال شود. خواهشمند است رسیدگی لازم معمول و نتیجه را گزارش فرمایند تا به شرف عرض برسد. رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی» (دکتر علی امینی به روایت اسناد ساواک، ۱۳۷۹، ۱۸۰).

در پاسخ به نامه علی امینی (در سال ۱۳۵۳) برای تأسیس بارانداز کالاهای تجاری سندی وجود دارد که پاسخ را این‌چنین توضیح می‌دهد:

عطف به نامه شماره ۱۳۴/۳/۳۱ مورخ ۱۳۵۳/۳/۱ درباره عرضه جناب آقای امینی مبنی بر ایجاد بارانداز از کالاهای تجاری و احداث ابزارهای بزرگ در کهریزک، محل مردنظر در حریم شهر واقع شده و انجام آن مغایر ضوابط مصوب می‌باشد. توضیح آنکه، طبق قانون شهرداری مصوب سال ۱۳۴۵ مقرر گردیده شهر تهران دارای حریم باشد. این حریم برای نخستین بار در سال ۱۳۴۹ در طول متوسط ۹ کیلومتر و مساحت تقریبی ۱۴۰۰ هکتار تعیین و تصویب گردید. هدف از استقرار این حریم مانند حریم سایر شهرهای بزرگ دنیا آن است که از توسعه شهر جلوگیری شود و هر آینه شهری در نزدیکی شهر دیگر قرار دارد، این شهرها به یکدیگر متصل نشوند. اگر در کهریزک و سایر مناطق واقع در حریم حفاظتی تهران اجازه احداث یا بارانداز داده شود دیر یا زود اطراف این باراندازها، خانه‌های کارگری، مغازه، تأسیسات عمومی و بالاخره شهرکی ایجاد می‌شود که به تهران متصل خواهد شد. لزوم این حریم در مورد تهران به طور اخص که با کمبود آب و افزایش سریع جمعیت و شرایط جلب مهاجر از شهرستان‌ها و روستاهای مواجه است بیش از اکثر شهرهای دنیا مصدق پیدا می‌کند. صرف نظر از این مسائل از نظر ترافیکی نیز اصلاح است باراندازها و ابزارهای در محدوده بیست و پنج کیلومتری قرار گیرد. کما اینکه در نقشه جامع شهر نیز محل‌های خاص برای این منظور اختصاص یافته است تا وسائل نقلیه بزرگ بار را مستقیم به بارانداز تحویل دهند نه آنکه در مساحت نسبتاً دوری از شهر تخلیه نمود و برای حمل آن تعداد کثیر وسائط نقلیه کوچک‌تر بین آن محل و شهر دائمآ در رفت و آمد باشند و ترافیک را سنگین تر نمایند. مع‌هذا، هر آینه اراده سenie همایونی استقرار یابد که چنین اجازه‌ای به جناب امینی داده شود متنمی است اوامر همایونی را امر به ابلاغ فرمایند تا بالافصله پیش‌بینی جاده دیگری به موازات جاده آرامگاه بین کهریزک و تهران به عمل آید و طبعاً اگر افراد دیگری در هر نقطه از حریم تقاضاهای مشابهی نمایند با آن تقاضاهای نیز موافقت شود. غلامرضا نیک‌پی، شهردار پایتخت (استناد شهرداری پایتخت، ۱۳۵۳/۳/۵، ۴۶/م ش).

پس از آن امینی نامه‌ای برای اسدالله علم وزیر دربار شاهنشاه نوشت و تقاضای خود را مبنی بر ایجاد بارانداز کالاهای تجاری در زمین‌های خود در کهریزک را با علم در میان گذشت و بعد نامه‌ای به همراه نامه اسدالله علم و غلامرضا نیک‌پی به نخست وزیر تحویل شد. پس از عدم موافقت شهردار وقت (غلامرضا نیک‌پی) در مورد ایجاد بارانداز کالاهای تجاری، امینی دوباره نامه‌ای از قرار زیر را برای اسدالله اعلم نوشت:

دوست بسیار عزیزم تصدقت شوم از تصدیع مکرر واقعاً شرمنده هستم ولی به استظهار به محبت‌های این دوست عزیز نموده اجازه محبت می‌دهم. در مورد امریه ملوکانه به



شهرداری درخصوص کهریزک و ساختمان انبار در آنجا به طوریکه تلفن‌آمده شدم، آقای شهردار آیه یاس می‌خواند. و استناد به نقشه جامع تهران و یک سلسله مقررات می‌کند که شاید در جای خود صحیح باشد ولی مطرح ساختن انبار و کمک به ترافیک شهر ضروری است چون مطابق اطلاعی که دارم مؤسسه ذوب آهن احتیاج به انبار دارد و چون محصول ذوب آهن اصفهان قسمت عمده به تهران می‌آید و کهریزک سر راه اصفهان تهران است، برای انبار گرفتن این آهن‌ها و فروش و تحویل به مشتری در آنجا [فضای] زیادی خواهد بود. بنابراین، اگر اشاره‌ای برای شیبانی رئیس ذوب آهن بفرمایید، چون مؤسسه مزبور قوانین مخصوص دارد و از قبود اداری و غیره آزاد است و چون مؤسسه دولتی است، آقای شهردار هم اشکال نمی‌تواند بکند. اگر این بذل را عنایت بفرمایید کار زودتر حل می‌شود و بالاخره هم من معرفی می‌شوم و هم واقعاً به بهبود وضع ساکنین کهریزک کمک خواهد شد. با تشکرهاي قبلی از مساعدت‌های همی‌شگی به دوست عزیز سلامت و موفقیت وجود عزیزت را همواره از خداوند متعال خواستارم (دکتر علی امینی به روایت اسناد ساواک، ۱۳۷۹، ۱۸۱).

بارانداز نقطه آغازی می‌شود برای هندسه شهری جدید کهریزک است. هندسه‌ای که به خوبی نشان می‌دهد کهریزک اکنون با این مختصات و ویژگی‌ها باید از حیات شهری دور بماند و به حاشیه تبدیل شود. این لحظه فضایی را پدید می‌آورد که کهریزک به برون درون تهران بدل شود؛ جایی که می‌شود مرگ را در آن تخلیه کرد.

در کنار سه لحظه اصلی ذکر شده لحظات دیگری نیز می‌توان بیان کرد که نتیجه دگرگونی فضایی منطقه‌اند و از پیامدهای سه لحظه مذکور محسوب می‌شوند. تأسیس آسایشگاه کهریزک در سال ۱۳۵۱ از دیگر نقاطی است که سیل عظیمی از مطرودین را به این فضا سوق داد. این آسایشگاه مطرودین را به این فضا سوق داد. این آسایشگاه در سال ۱۳۵۱ با ایده دکتر محمدرضا حکیم‌زاده لاھیجی که در آن زمان مدیر بیمارستان فیروزآبادی ری بود بنیان گذاشته شد. خود او انگیزه را برای تأسیس آسایشگاه کهریزک این‌گونه بیان می‌کند:

در سال ۱۳۵۰، ۱۳۵۱ مدیر بیمارستان فیروزآبادی ری بودم. به خوبی به خاطر دارم که موقع خروج از بیمارستان، نزدیکی‌های درب خروجی اغلب چند بیمار مفلوک، معلول یا پیر و فرسوده خوابیده نزدیک درب بیمارستان می‌دیدم و با آنکه رئیس بیمارستان بودم قادر نبودم به طریقی اعمال نفوذ کنم و دستور بستری شدن آنان را بدهم. اگر هم دستور می‌دادم پزشکان به‌دلایل قانع‌کننده‌ای از پذیرفتن آنان خودداری می‌کردند و حق هم

داشتند زیرا آن افراد نه قابل درمان بودند و نه بیمارستان قادر بود برای زمان طولانی آن‌ها را بستری نموده و تخت بیمارستان را اشغال نمایند. من از دیدن این وضع و بدینختی زجر می‌کشیدم تا به خواست ایزد توانا و بدون توجه به جوانب کار درمانگاه متوجه متروکه مرحوم امین‌الدوله واقع در کهریزک را که با هزینه مرحوم فخرالدوله دایر گردیده بود و به دلایلی سال‌ها درب آن بسته مانده بود مورد استفاده قرار دادم و دو و سه نفر معلول که پناه نداشتند را در آنجا بستری کردم. هدفم این بود این بیچارگان در آنجا بخوابند و تا زمانی که زنده هستند تا حد امکان از آنها پذیرایی گردد. این کار را هم کردم. از آنجایی که پشتیبان کارهای نیک در مرحله اول خدای بزرگ است او کمک کرد. نمی‌دانم چگونه افرادی را به یاری فرستاد و هسته اولیه هیئت مؤسس تشکیل شد و فعالیت آغاز شد (محمدرضی حکیم زاده، ۱۳۸۹، ۱۶۵).

در نامه‌ای از طرف شهردار پایتحث به ریاست انجمن شهر پایتحث آمده است که:

صبح روز پنج شنبه گذشته آسایشگاه معلولین کهریزک مورد بازدید این جانب قرار گرفت. در این آسایشگاه تعدادی زن و مرد معلول پذیرایی و مدوا می‌شوند. به طوریکه مسئولین آسایشگاه اظهار می‌داشتند به علت مراجعات روزافزون و ازدیاد بیماران و نداشتن اعتبار کافی قادر به تأمین هزینه‌های جاری نمی‌باشند و احتیاج به کمک مالی دارند تا بتوانند در قبال بیماران بستری شده و مراجعین معلول جوابگو باشند... (نامه‌ای شهرداری پایتحث، ۱۰/۱۷، ۱۳۵۲، ۲۹۶۳۲).

در سندي مربوط به خانه سالمندان کهریزک نشان می‌دهد که آسایشگاه تازه تأسیس معلولین واقع در کهریزک نیاز به تأسیس یک حلقه چاه برای تأمین آب مورد نیاز این آسایشگاه دارد. در این سند، که به تاریخ ۱۴۰۲/۱/۲۲ هجری شمسی برمی‌گردد، آمده است که:

آسایشگاه معلولین کهریزک به منظور تأمین آب مورد نیاز احتیاج مبرم به یک حلقه چاه داشته و جانب آقای نخست وزیر نیز طبق دستور تلقی مقرر فرموده‌اند که شهرداری پایتحث مسامعی و کمک لازم در انجام این منظور به عمل آورد و لذا سازمان بهشت‌زهرا که در نزدیکی محل آسایشگاه قرار دارد دستور بررسی لازم در این باب صادر گردید... (نامه‌ای شهرداری پایتحث، ۱۴۰۲/۱/۲۲، ۵۲/۱۰/۳۱۲).

در اسناد مربوط به این آسایشگاه، که در سال ۱۳۵۲ یعنی بعد از تأسیس این آسایشگاه نوشته شده‌اند، نیاز این آسایشگاه به منابع مالی برای ادامه فعالیت‌های خود و چگونی مداخله شهرداری برای برطرف کردن این نیازهای مالی و کمک به تسريع و تکمیل این



هنده‌سه جدید شهری به‌خوبی قابل مشاهده است. تلاشی که برای سرپا نگه داشتن این آسایشگاه می‌شود، تلاشی است هم‌ارز با منطق توسعه که بروん‌افتادگان خود را نیز تولید می‌کند. کهریزک حالا جایی است برای مدیریت کردن «بیچارگان» که محصول درون ماندگارِ دگردیسی حیات شهری تهران‌اند و به‌طور روزافزون جمعیت معلولین، سالخوردگان و به‌قول مؤسس این آسایشگاه «بیچارگان» را به این فضا سوق می‌دهد.

#### ۴-۴. لحظهٔ چهارم: تاریخ شفاهی و روایت‌های به محاک رفته

اما در میانهٔ روایت‌های تاریخی هرچه به زمانِ معاصر نزدیک‌تر می‌شویم گویی کهریزک از ما دورتر می‌شود. مسئله آنجا است که کهریزک در لحظهٔ اکنون بدل به بتواره‌ای شده است که برای ما بدیهی جلوه می‌کند. زمانی که لحظهٔ زندگی اهالی کهریزک را وارد معادله کنیم آنگاه ضلع دیگری خواهیم داشت که قسمتی از جریان نیروها را بر ما روشن خواهد کرد. تاریخی که در اسناد فریاد می‌کشد سطوحی را توضیح‌پذیر می‌کند که با بازگشت به تاریخ شفاهی اهالی کهریزک می‌توان آن‌ها را احضار کرد. این تاریخ شفاهی لایه‌هایی دیگر از مسئله را روشن می‌کند که کهریزک را توضیح‌پذیر می‌کند. بازگشت به آنچه از این پس «جریان زندگی کهریزکی‌ها» می‌نامیم، تعین نیروها در لحظهٔ اکنون کهریزک را روشن‌تر خواهد کرد.

از صابر آغاز کنیم. «جریان زندگی کهریزکی‌ها» از در خانهٔ صابر تصویری دیگرگون دارد. کهریزک برای صابر به‌هیچ‌وجه با برساخته‌های ذهن ما یکسان نبود. کهریزک صابر، فقط زندان، خانه سالم‌مندان و پزشکی قانونی نیست. کهریزک صابر نقد جریان زندگی روزمره است. حالا باید در برابر این سؤال بایستیم که اگر کهریزک برای صابر یا صابرها زندان، خانه سالم‌مندان و پزشکی قانونی نیست، پس چیست؟ طناب پاسخ را باید در زیست و در ادامه آن توصیف اهالی از کهریزک از زندگی پی‌گرفت.

لحظهٔ اکنون برای اهالی کهریزک فضایی است مملو از ساخت‌وسازها، زمین‌های کشاورزی قطعه‌قطعه شده و آوار سیمان و آهن: «اینجا همش داره می‌شه باغ ویلا و داره ساخته می‌شه، دارن خرد می‌کنن زمین‌ها رو می‌فروشن» این عبارات یکی از ساکنان کهریزک است که تصویر روشنی از آنچه در حال رخدادن است را به تصویر می‌کند. «هر

آنچه سخت و استوار است دود می‌شود و به هوا می‌رود» کهریزک از جا کنده شده و افتاده در چرخ‌دنده‌های توسعه. پیشرفت و تمامی آن شعارهای زیبا در حال چرخشدن است، بدل شدن به ساختمان، ویلا، قطعه‌قطعه‌شدن و دیگرگون شدن تجربه زندگی تولید کهریزکی دیگر، کهریزکی بیگانه و جدید:

کهریزک الان یه چیزی حدود ۲۰ درصد کشاورزی بیشتر نیست قنات قلعه نو هنوز آب داره اون بالاش، پایینش خشکه. قنات قلعه نو پمپ گذاشتن یکم کشاورزی می‌کن و گرنه کهریزک آبی نداره. همش شده ساخت‌وساز. الان چی می‌کارن؟ کل کلم، کلم‌گل کهریزک معروف دیگه. مجیدآباد دیگه کلاً کشاورزی نمی‌شه. تمام شد همش شده کارخانه پلاستیک. مجیدآباد دویست لیتر در ثانیه آب داشت. ۶۸ به این ور خشک شد. همه کشاورزی این منطقه از خشک شدن آب قنات خبر داشتن هیچ واکنشی نداشتند.»



کهریزک همچون حاشیه‌ای بر متن تهران ...

جریان زندگی کهریزکی‌ها پر است از لحظاتی که صدایی نداشته‌اند یا اگر هم با صدایی همراه بودند در لحظه‌های مهم دچار خفقان شده‌اند. گویی ساکنان کهریزک را باید تجلی همان «چرا فرودست نمی‌تواند سخن بگوید» اسپیوک دانست. ماجرا البته این نیست که اهالی سخن نمی‌گویند؛ صد البته سخن که نه، فریادها کشیده می‌شوند؛ اما مسئله آنجا است که این فریادها بنا نیست شنیده شود. تلاقي انبوهی از نهادهایی که با ملک و مسکن و ساخت‌وساز سروکار دارند ماجرا را برای زندگی کهریزکی‌ها بدل به یک میدان منازعه کرده است: شورای شهر، بنیاد مستضعفان و شهرداری گویی اصوات اصلی‌اند و بازگیران اصلی. و دقیقاً در همین نقطه است که، به قول صابر، نوعی کرخت‌شدن پدید آمده «اصلاً این مردم سرّ و لمس شدن».»

اهالی کهریزک از بنیاد مستضعفان و شورای شهر کهریزک می‌گویند؛ از نسبتی که این نهادها برقرار می‌کند تا از یک سو، کهریزک را جدای از تهران و از سوی دیگر، درون تهران قلمداد کنند؛ یعنی فضایی که هم جزئی از تهران هست و هم نیست. فضایی که هم باید طرد شود و هم باید دوباره در چرخه‌ای نقش و کارکردن را برای کلان شهر تهران ایفا کند و این فرایند نتیجه‌ای جز معلق کردن اهالی کهریزک در پی ندارد. جایی در حاشیه که حاشیه نیست، جایی که سرمایه به سمت آن روان است اما از آن سرمایه در دستان کهریزکی‌ها هم

خری نیست. مطابق با مصاحبه‌ها بسیاری از زمین‌هایی که سند ندارند در حال حاضر مورد ادعای نهادهایی همچون بنیاد مستضعفان قرار گرفته‌اند. همین فرایند در عمل بسیاری از ساکنان زمین‌های بدون سند را در وضعیتی دشوار قرار داده است.

در روایت‌هایی که از ساکنان کهریزک گردآوری کرده‌ایم توصیف روزی آمده است که آن‌ها سعی کردند جلوی دفن زباله بایستند و یا حداقل از خلال آن عایدی برای کهریزک و شهرشان کسب کنند؛ اما آنچه اتفاق افتاد چیزی نبود جز سرکوب دوباره نیروی این اهالی و قدرت شورا که باز بر سر شهر کهریزک آوار می‌شود. قدرتی که سرمایه‌ای را نیز که از زباله کسب می‌کند، به هیچ‌وجه صرف کهریزک وزیست مردم آن نمی‌کند.

اگه اینجا عقب مونده یکی از دلایلش همین مرکز زباله است. کهریزک به نسبت شهرک‌هایی که ساختن، اسلام‌شهر و... خیلی عقب مونده. از هر لحاظی که حساب می‌کنی عقب مونده. یکی از مشکلاتش همی‌نه که متوفانه از بیرون به این دید دارن نگاه می‌کنن کهریزک را که مرکز زباله است، خانه سالم‌دان، دیوانه‌خانه‌است و بهشت زهراست. اتفاقاً یه بندۀ خدایی او مدل بود می‌گفت ای کاش اسم کهریزک رو تغییر می‌دادین. مثلاً یه اسم دیگه می‌ذاشتبین».

از اینجا شاید بتوان کهریزک را نامی دیگر عطا کرد: «خوابگاه کلان شهر» محلی برای تمام خستگی‌های تهران، از مرگ و دفن، از زباله و دفع پسماند و از جمعیت خسته روزانه تهران که به کهریزک سرازیر می‌شود؛ از هر آنچه بر شانه‌های تهران سنجکینی می‌کند و شب‌ها باید بارش بر دوش کهریزک گذاشته شود؛ بار جمعیتی که شب‌ها را در کهریزک صبح می‌کنند و زیست جدیدی را در جریان زندگی کهریزکی‌ها رقم می‌زنند؛ از آنچه یوسفی و سماواتی آن را لمس می‌کنند و با آن زندگی می‌کنند:

اینجا سرازیر جمعیتش شهرستان نیست جمعیت خود تهران هست داره سرازیر می‌شه، هم قدرت خرید اینجا زیادتره فعلًاً چون بین آپارتمان اینجا الان پرش سهونیم میلیون متری ولی یه مقدار بالاتر مثلاً باقی‌آباد مثلاً پنج میلیون یا شهری همین طور. اینکه جمعیت تهران داره سرازیر می‌شه تو این حاشیه از تهران چون خالی مونده زمین بکر بوده و تازه تبدیل به زمین شهری شده داره سرازیر می‌شه، مشغول کار نمی‌شن اینجا همون تهران کار می‌کنن فقط خونشون اینجاست صبح به صبح می‌رن سر



کار شب بر می‌گردن. انقدری که اینجا میان باقرشهر نمی‌رن اینجا چون به مترو نزدیک تره. بعد شاهزاده‌های تهران متصل می‌شه به اینجا پس راحت‌تر می‌رن و میان. مثلاً طرف می‌یاد از اتوبان امام علی، نواب همه این شاهزاده‌های تهران داره می‌اد ختم می‌شه به کهریزک فقط یه اسم خوبش بوی تعفن زباله است.

طز حاج داود توصیفی دقیق است از کهریزک و خلقِ دوباره آن در فضای خیال ساکنانش:

دیگه شبکه‌ها رو بخون دیگه، بازداشتگاه کهریزک دیگه تو آمریکا هم اسمش هست. کهریزک اسمش بد درفته باید اسمشو عوض کنن بازداشتگاه کهریزک آقای روح‌الامینی کشته شد با اون سه‌تای دیگه اینجا دیگه اسمش بد درفت، بهشت زهرا هم دیگه قبرستونه دیگه، شما خونت بغل قبرستون باشه تا بغل کاخ نیاوران خب فرق می‌کنه دیگه، اسم کوچتم فرق می‌کنه دیگه، الان می‌خوای به یه نفر آدرس بدی می‌گی آقا جاده قم پایین تر از بهشت زهرا...».

اما روایت شفاهی کهریزک روی دیگری نیز دارد. روایتی که تصویری دیگرگون از کهریزک می‌دهد. کهریزکی که قرار است «آینده داشته باشد». البته این آینده چیزی نیست جز نسبتی که کهریزک با منطق سرمایه برقرار می‌کند. کهریزک یک بهشت سرمایه‌گذاری است اما مسئله اینجا است که برای چه کسی؟

آقای «ح» که با مرکز زباله زندگی می‌گذارند. شغلش خرید و فروش ضایعات است وجود مرکز زباله در نزدیکی کهریزک را نه ننگی می‌داند بر پیشانی کهریزک و نه چیزی که باید حذف شود. از نظر او مرکز زباله درآمدزار است و چه بهتر که باشد. از نظر او «همه هم از حضور آن راضی هستند». باید گفت مرکز زباله چه بلایی بر سر کهریزک آورده بلکه باید دید که چه خدماتی را برای آقای «ح» و دیگران ایجاد کرده است. در این روایت مرکز زباله یک فرصت است که نباید آن را از دست داد. در این روایت سؤال اینجا نیست که فرصت برای چه کسی؟ ذی‌نفعان این روایت ایدئولوژیک ذیل گزاره‌هایی عام پنهان شده‌اند تا زباله‌دانی همچون محلی برای همه تصویر شود. با این تفاوت که تعفسن برای گروهی است و البته فرصت‌های اقتصادی اش برای گروهی دیگر. این فرایند چرخه‌ای را پدید می‌آورد که از روایت آقای «ح» تا شورای شهر و شهردار را هم ارز می‌کند تا قصه‌ای از شهر زباله‌ها بیافند که فرصتی است برای ساکنانش.



مالک یکی از آژانس‌های ملکی منطقه آینده کهریزک را «هردمیل» توصیف می‌کند، و برای کهریزک آینده‌ای شبیه به تهران متصور است. آینده‌ای که او را خشنود می‌کند:

عین تهران می‌شه. بذار اینجوری بهت بگم تهران اولش اینطوری نبود که شما الان می‌بینید، کهریزک هم این شکلی نیست که شما در آینده می‌بینید. هر ساختمنون که اینجا ساخته می‌شه شما ۲۰ واحد توشن در نظر بگیر. شما تجسم کن ۴۰۰۰ - ۵۰۰۰ زمین اینجا هست برا ساخت. هر کدوم ۲۰ واحد ۲ نفره هم حساب کنی ۱۰ سال دیگه که ساخته بشه جمعیت اینجا دویست‌صد‌هزار نفر بیشتر می‌شه. شما فکر کن این جمعیت از خونه‌اش می‌زنه بیرون پاساز باشه جواب می‌ده، مغاره باشه جواب می‌ده هر چی باشه جواب می‌ده. مردم که نمی‌تونن از اینجا برن یه جای دیگه. شهری هم به اون صورت چیزی نداره. الان که اکثر کهریزکی‌ها شغلشون دلایله. دلان. شما از اینجا برو بیرون برو تو بقالیه بگوزمین می‌خواه. اونور بقالیه این‌ور بنگاه زده همه شدن واسطه یعنی تنها شغلیه که داره فعلًا امورات مردم رو می‌گذرونه. واسطه‌گری این کهریزکم که می‌بینید هیچ وقت اشیاع نمی‌شه. حالا حالاها زمین هست برا ساخت و ساز».

تخیلی که فضای کهریزک را پر می‌کند. وقتی سوژه سخنگو از جایگاه سوژگی ملک و مسکن به کهریزک نگاه می‌کند چه می‌بیند؟ وقتی می‌گوید: «تجسم کن» صدای همان ایدئولوژی‌ای را فریاد می‌زند که وجهه خیالی را خلق می‌کند. ساحتی خیالی که امر واقعی کهریزک را پر می‌کند. این تخیل سرتاپا مرتبط با منطق قدرت و اقتصاد و سیاست کهریزک را پر می‌کند. تصویری از کهریزک همچون یک تهران کوچک. تهران کوچکی که «کافیه پول درآوردن رو توشن بلد باشی تا زیر هر قدمت پول جمع کنی».

ادغام هستی کهریزک در این تخیل همان نقطه متعین شدن کهریزک است. برخورد این ساخت خیالی با هستی درون‌ماندگار کهریزک خودش را در تصویر هولناک آرادکوه و مرکز زباله روشن می‌سازد. در این نقطه است که باید از سیاست‌های تخیل سخن گفت. «تجسم کن» از زبان چه کسی بیرون می‌آید؟ مسئله این نیست که در پی روان‌شناسی افراد باشیم. مسئله جایگاه‌های سوژگی افراد است در قصه‌ای که می‌سازند و البته این قصه‌ها خشی نیستند. این قصه‌ها با هستی متعین اینجا و اکنون برخورد می‌کنند. برخورد این قصه با تن کهریزک محصولاتی متعدد دارد.



## ۵. نتیجه‌گیری: کهریزک در جدال نیروها

اگر رو به روی تارهای در هم تنیده کهریزک بایستم و تمام آن را یکجا و در کنار هم توصیف کنیم، کهریزکی را خواهیم دید که صحنه جدال نیروها است. نباید کهریزک را همچون فضایی نیوتونی تصور کرد که نیروها در آن فضای در حال منازعه‌اند. مسئله اینجا است که فضا بدن کهریزک خودش محصول برخورد این نیروها و گرانشی است که در نتیجه این تلاقی پدید آمده است. مسئله این نیست که فهرستی از نیروها را تهیه کنیم و آن‌ها را درجه‌بندی و اولویت‌بندی کنیم. مسئله اینجا است که کهریزک تولید می‌شود. همچون برون درون تهران تولید می‌شود و نسبت وثیقی دارد با جریانی تاریخی که از کارخانه قند آغاز شد، به اصلاحات ارضی برخورد کرد، در خلق بارانداز شکل جدیدی به خود گرفت و با تداوم منطق توسعه تهران به جایی برای تخیله همه پس‌ماندهای توسعه بدل گشت. اما مسئله بر سر «قربت انتخابی»<sup>۱</sup> این نیروها است (وبر<sup>۲</sup>، ۱۳۷۳). برخورد این نیروها که هر یک از خاستگاهی می‌جوشد که در لحظه واحدی چیزی به نام کهریزک را ممکن می‌کند. چیزی که حالا برخلاف تک‌تک نیروها و عناصر تشکیل‌دهنده‌اش واجد «خصیصه‌ای نوظهور»<sup>۳</sup> است (دورکیم<sup>۴</sup>، ۱۳۸۴). این پدیده حاضر شده در اکنون ما با فراموش کردن تاریخش ذیل نظام دانش رایج به بتواره‌ای بدیهی بدل گشته است. کهریزک وجود داشته است و وجود خواهد داشت؛ این همان وجهه ایدئولوژیکی است که به جای پرسش از چگونگی تولید کهریزک و فهم فرایندهایی که فضا-چیز را تولید می‌کند خود چیز را بدیهی می‌انگارد و حول آن میل می‌ورزد. منطقی منحرفانه که چیز را بدیهی انگاشته و با تخيیل فضای خالی آن را پر می‌کند، این فضای خالی همان تاریخ به محاصره‌شده چیز است (فینک<sup>۵</sup>، ۱۳۹۷). فرایندهای ایدئولوژیک نظام دانش اجتماعی وقتی به فضایی همچون کهریزک می‌نگرند به شکلی خیالی آن را بیرون می‌پندارند، درحالی که، شرایط امکان متى به نام تهران مقید به خلق بروونی به نام کهریزک است (برای نسبت این درون و بروون بنگرید به فوکو<sup>۶</sup>، ۱۳۸۳). از این



1. Elective affinity
2. Weber
3. Emergent property
4. Durkheim
5. Fink
6. Foucault

رو در انواعی از سیاستگذاری و آسیب‌شناسی درمی‌غلتند و ترسیم منظومه‌ای که چیزی به نام کهریزک را به وجود می‌آورد را به کاری عبث و به‌اصطلاح بنیادی تشییه می‌کنند. اینجا همان نقطه‌ای است که تفکیکی ناروا و کاذب بین پژوهش بنیادی و کاربردی پدید می‌آید. نظام تحقیقات شهری را که می‌نگریم با این پدیده مواجه می‌شویم که تحقیقات به‌اصطلاح کاربردی غلبه کرده‌اند. اما مسئله این که کاربرد برای چه کسی؟ این تحقیقات در عمل پرسش بنیادین فرایندهای تولید یک فضا را معلق می‌کنند. پرسشی که پاسخ دادن بدان عaculaً یک کردار انتقادی است برای توقف فرایندهایی که فضاهای این‌چنینی را پدید می‌آورند. تحقیقات اصطلاحاً کاربردی همان تصویر ایدئولوژیکی هستند که رابطه‌ای خیالی با ابڑه خود برقرار کرده‌اند (آلتوسر<sup>۱</sup>، ۱۳۸۶؛ حیدری و نصیری، ۱۳۹۴). این رابطه خیالی موجب می‌شود که زمانی که به کهریزک می‌اندیشیم یا در روایت‌های ژورنالیستی بغلتیم و کهریزک را به بازداشتگاه کهریزک یا خانه سالمندان فربکاهیم یا در نوعی خیریه‌گرایی و الگوی سیاست‌گذارانه ماجرا را فیصله دهیم و مجموعه‌ای راهبردها برای کمک به آسیب‌دیدگان ارائه کنیم که همواره مثلث برمودای فرهنگ‌سازی، اگاهی‌بخشی و آموزش‌بخشی از آن است.

اگر کهریزک را از چنبره این منطق ایدئولوژیک خلاص کنیم و آن را به نیروهای تاریخی شکل‌دهنده‌اش فربکاهیم چه خواهیم دید؟ این کاری بود که مقاله حاضر بنا داشت به انجام برساند و کهریزک را در فضاهای شکل‌بندی‌اش در بطن روابط نیروها توضیح دهد. نیروهایی که از یک سو با منطق توسعه و مدرنیزاسیون قابل توضیح‌اند، و از دیگر سو، در تلاقی این توسعه با منطق سرمایه. این برخورد نهادهایی را پدید می‌آورد که بازیگران اصلی میدان خواهند بود و رابطه قدرتی را پدید می‌آورد که کهریزک را ممکن می‌کند.

این نیروها می‌خواهند کهریزک را بازتولید کنند ولو اینکه در شعارهای ایدئولوژیک انواعی از خیریه‌گرایی را جار بزنند. تا وقتی مرقد، شوراء، شهرداری و بنیاد مستضعفان، کهریزک را به چیزی در خدمت امیال خود بدل می‌کنند خشکسالی به کهریزک می‌آید؛ چراکه منطق چاههای عمیق در خدمت نهادهایی است که در آنجا مستقر شده‌اند. بقای مرکز زباله در کهریزک تضمین است، تا زمانی که شورای شهری که قدرت نهادی را در



کهریزک همچون حاشیه  
ای بر متن تهران ...

دست دارد از قبال مرکز زباله دست به «اشغال‌زایی» زده است؛ اما مسئله اینجا است برای چه کسی و چگونه؟ و البته فارغ از رد بوبی که در فضای بجهای می‌گذارد و آلودگی‌هایی که به کهریزک اضافه می‌کند. زمین‌های کهریزک در دست بنیاد مستضعفان باقی می‌ماند تا زمانی که خریداری درشت برای آن پیدا شود و ساخت آن به نفع نهادی باشد و سرمایه‌ای را به سمت آن روانه کند. شهرداری نیز تمام توان و نیروی خود را بر کهریزک فروشی گذاشته است هرچه قطعات بیشتری بفروشد سود بیشتری کرده است. نیروهایی دیگری هم در کهریزک هستند که در این جدال شرکت می‌کنند اما نهادی متمرکز ندارند. نیروی املاکی‌هایی که در زمین‌ها تیرآهن می‌کارند و زندگی کهریزکی‌ها را رو به بهبود تلقی می‌کنند و آینده کهریزک را تا سالیان بعد اشباع‌نشده می‌پندارند. این نیروها با سایر نیروهای دیگر در حال دادوستد هستند برای گرفتن مجوز ساخت‌وساز، خلافی و... نیروی مردم هم در کهریزک که همیشه بی‌صدق‌ترین نیرو بوده است. صدایی که نه در برابر مقاومت مردم در مورد مرکز زباله شنیده شد و نه در زمانی که خشکسالی زندگی آن‌ها را به حاشیه برد. و شهری را به وجود می‌آورد که قبرستانی برای کلان شهر باشد.

«مردم در کهریزک دیگر سرّ شداند» جمله‌یکی از اهالی در مورد کهریزک و نیروی مردم در این شهر است. جمله‌ای که هرچه پیش می‌رفتیم اشکال دیگری از آن را می‌شنیدیم («دیگه کهریزک محلی نداره، کو؟»، «دیگه الان همه غریبن»)، («غریبه هم که دلش برای اینجا نسوخته»). آینه‌ای با چند ده هزار نفر جمعیت و پاساز و بازار. مسئله بر سر سیاست‌های می‌بینند، آینده‌ای با چند ده هزار نفر جمعیت و پاساز و بازار. مسئله برای اینجا نسوخته است؛ خیالی که آینده‌ای برای کهریزک تصویر می‌کند که ساخت‌وسازها زشتی‌ها را از آن دور می‌کند و آینده‌ای را تخیل می‌کنند از کهریزکی که باز به لحظه گذشته بازگشته و تبدیل به بزرگترین امکان تفریحی اطراف تهران می‌شود. تخیلی پیشرفت‌مدار که اگرچه رو به جلو می‌نگرد اما پشت سرش تلبیری از مخربه‌ها زیرپایش («این طوفانی است که ما آن را پیشرفت می‌نامیم» (بنیامین، ۱۳۷۵، ۳۲۱)). از این حیث پژوهش انتقادی در باب تولید و شکل‌بندی چنین فضاهایی به جای در غلتیدن در توصیف تکنیک‌ها و تاکتیک‌های سلطه هرچه بیشتر

بر فضایی باید در سویه ستم دیدگان بایستد: «سنت ستم دیدگان به ما می‌آموزد که وضعیت اضطراری ای که در آن به سر می‌بریم قاعده است نه استثناء، باید به تصوری از تاریخ دست یابیم که با این این بصیرت هم خوان است» (بنیامین، ۱۳۷۵، ۳۲۱).



فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۸۴

دوره ۱۳، شماره ۱  
۱۳۹۹ بهار  
پاپی ۴۹

## منابع

آتوسرا، لویی (۱۳۸۶). ایدنولوژی و سازو برگ های ایدنولوژیک دولت (مترجم: روزبه صدر آرا). تهران: نشر چشممه. (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۶)

. ۳۱۷-۳۲۸، ۱۱-۱۲. (۱۳۷۵). تزهابی درباره فلسفه تاریخ (مترجم: مراد فرهادپور). ارغون، ۹۴۲/۲۰/۳۱۲

بی نام (۱۳۵۲). نامه به ریاست انجمن شهر پایتخت مرکز اسناد ملی، شماره: ۹۶۳۲

بی نام (۱۳۵۲). نامه به ریاست انجمن شهر پایتخت. تهران: مرکز اسناد ملی، شماره ۹۶۳۲

بی نام (۱۳۵۲). نامه به شهرداری پایتخت اسناد دفتر مخصوص شاهنشاهی. تهران: مرکز اسناد ملی، شماره ۹۶۳۲

. م/۱۰۲-۱۳۴

حکیم زاده، محمدرضا (۱۳۸۹). سرگذشت من: خاطرات دکتر محمدرضا حکیم زاده. تهران: نشر نوگل.

حیدری، آرش؛ و نصیری، هدایت (۱۳۹۴). مسئله آتوسرا. تهران: نشر تیسا.

دورکیم، امیل (۱۳۸۴). درباره تقسیم کار اجتماعی (مترجم: باقر پرهاشم). تهران: نشر مرکز. (تاریخ اصل اثر ۱۸۹۳)

دولوز، ژیل (۱۳۹۴). فوکو (مترجمان: نیکو سرخوش و افسین جهاندیده). تهران: نشر نی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۸۶)

دولوز، ژیل (۱۳۹۶). نیچه و فلسفه (مترجم: عادل مشایخی). تهران: نشر نی. (تاریخ اصل اثر: ۱۹۶۵)

رسولی، مرتضی (۱۳۷۶). گفت و گو با عباس سالور. تهران: تاریخ معاصر ایران.

شهرداری پایتخت (۱۳۵۳). نامه به دفتر مخصوص شاهنشاهی. مرکز اسناد ملی، شماره ۴۶/م ش.

شهیدی، حسین (۱۳۸۳). سرگذشت تهران. تهران: نشر راه مانا.

صدقیق‌الممالک، ابراهیم بن اسدالله (۱۳۶۶). منتخب التواریخ. تهران: نشر علمی.

فوکو، میشل (۱۳۸۷). تاریخ جنون (مترجم: فاطمه ولیانی). تهران: نشر هرمس. (تاریخ اصل اثر ۱۹۶۱)

فینیک، بروس (۱۳۹۷). سوژه لاکانی، میان زبان و ژوئیسانس (مترجم: علی حسن زاده). تهران: نشر بان.

(تاریخ اصل اثر ۱۹۹۵)

مجلس شورای ملی (۱۳۴۴). قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی. مرکز پژوهش‌های مجلس.

نورانی، مرتضی (۱۳۸۵). کارخانه قید کهریزک و اسناد نویافته. فصلنامه تاریخ روابط خارجی، ۳۳، ۳۲، ۹۰-۳۲.

ویر، ماکس (۱۳۷۳). اخلاقی پروتستانی و روح سرمایه‌داری (مترجم: عبدالکریم رسیدیان و پریسا منوچه‌ری کاشانی). تهران: انتشارات علمی و فرهنگی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۰۵)

وزارت امور اقتصاد و دارایی (۱۳۰۸). طرح تأسیس کارخانه قید کهریزک. مؤسسه تاریخ ایران معاصر، شماره ۲۱۰۳



- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures* (Vol. 5019). New York: Basic books.
- Castree, N., & Gregory, D. (Eds.). (2008). *David Harvey: A critical reader*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Lefebvre, H. (1991). *Critique of everyday life: Foundations for a sociology of the everyday* (Vol. 2). London & New York: VERSO.
- Lefebvre, H., & Nicholson-Smith, D. (1991). *The production of space* (Vol. 142). Blackwell: Oxford.



فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۸۶

دوره ۱۳، شماره ۱  
۱۳۹۹ بهار  
۴۹ پیاپی